

Martin Andersson Christer Gunnarsson

Hållbarhetsmyten

*– varför ekonomisk tillväxt
inte är problemet*

SNS FÖRLAG

SNS Förlag
Box 5629
114 86 Stockholm
Telefon: 08-507 025 00
Telefax: 08-507 025 25
order@sns.se
www.sns.se

SNS – Studieförbundet Näringsliv och Samhälle – är ett fristående nätverk av opinionsbildare och beslutsfattare i privat och offentlig sektor. SNS vill genom forskning, bokutgivning och möten bidra till debatt och rationella beslut i samhällsfrågor.

 Kopieringsförbud

Detta verk är skyddat av upphovsrättslagen! Kopiering, utöver lärares rätt att kopiera för undervisningsbruk enligt Bonusavtal, är förbjuden.

Hållbarhetsmyten

– varför ekonomisk tillväxt inte är problemet

Martin Andersson och Christer Gunnarsson

Första upplagan

Första tryckningen

© 2011 SNS Förlag och författarna

Omslag: Patrik Sundström

Sättning: RPform

Tryck:

ISBN 978-91-86203-64-1

Innehåll

Förord	• 00
Inledning	• 00

KAPITEL 1

Hållbarhetsexplosionen – när utvecklingen	• 00
skulle bli hållbar	• 11
<i>Hållbar framtid</i>	• 15
<i>Begreppet hållbar utveckling</i>	• 18
<i>Tillväxtbegreppet</i>	• 22
<i>Bokens struktur</i>	• 25

KAPITEL 2

Dysterhetens profeter den ekologistiska hållbarhetsföreställningens historiska rötter	• 29
<i>Malthus befolkningsprincip</i>	• 32
<i>Den organiska ekonomin</i>	• 35
<i>Tvång eller frivillighet</i>	• 37
<i>Det ständiga katastrofhotet</i>	• 40
<i>De pessimistiska ekonomerna</i>	• 44
<i>Födelsekontrollens apostlar</i>	• 46
<i>Nymalthusianismen</i>	• 52
<i>På väg mot ekologismen</i>	• 56
<i>Utvecklingstanken</i>	• 59

KAPITEL 3

Ekologismen – eller hur utveckling kunde bli problemet	• 64
<i>Sambandet utveckling–befolkning–miljö och resurser etableras</i>	• 65
<i>Systemanalysen gör entré</i>	• 67
<i>Befolkningsexplosionen i ekologisk tappning</i>	• 73
<i>Nolltillväxt, termodynamik och politisk ekologi</i>	• 79
<i>Beroende, självtillit, globalt nollsummespel</i>	• 87
<i>Småskalighet och antimodernism</i>	• 90

Postmodernism och expertvælde • 95
Ett paradigm med anspråk på herravælde • 99
Det ekologiska paradigmet etablerat • 103

KAPITEL 4

Hållbarhetens gränser – kan världen försörja en växande befolkning? • 105
Världens nuvarande tillstånd – i det långa perspektivet • 107
Befolkningstrycket och den avtagande avkastningen • 125
Orsaker till stigande livsmedelspriser • 129
Är livsmedelskrisen global eller lokal? • 134
Ekologiskt jordbruk – vägen mot hållbar utveckling? • 136

KAPITEL 5

Luftslott som sprängs – hållbara indikatorer och argument om ohållbarhet? • 151
Konsumtions- och tillväxtkritiken • 152
Sambandet mellan tillväxt, välfärd och miljö • 156
Visionen om nolltillväxt • 159
Lever vi över våra tillgångar? • 162

KAPITEL 6

Istället för hållbarhetsdoktrinen – tillväxt och strukturomvandling • 171
Utvecklingsdebatten • 174
Konsensusdogmen • 176
Malthus uppochner • 181
Förändring för hållbarhet: strukturomvandlingsprocessen • 186
Klimatpolitiken – en hållbar utvecklingspolicy? • 193
Kunskap eller tro ska bygga framtidens bro • 199

Appendix • 202

Referenser • 00

Register • 00

Inledning

VI HAR SKRIVIT denna bok efter att ha blivit alltmer nedslagna över att diskussionen om behovet av ekonomisk utveckling i utvecklingsländerna glidit över i en diskussion om ekologisk hållbarhet. Dagligen kan man ta del av påståenden om att världen är på fel kurs och att katastrofen är nära, att världsbefolkningen exploderar, världshaven dör, avskogningen tilltar, den biologiska mångfalden utarmas och ekosystemen rasar samman. Listan över katastrofscenarier tycks kunna bli hur lång som helst. Orsaken till alla dessa hot är, sägs det, den globala ekonomiska tillväxten och dess resultat, levnadsstandardhöjningen. Enligt denna föreställning är vi för många människor på jorden, vi producerar för mycket, konsumerar för mycket och slänger för mycket. Vi påverkar helt enkelt naturen alldeles för mycket. Det mänskliga samhällets utveckling är därmed alltid en process som tär på naturens ändliga resurser, ett nollsummespel. Många är de hållbarhetsexperter som vill få oss att inse detta. Politiker anordnar toppmöten, medierna larmar och väderpresentatörer filmstjärnor är upprörda. Högre utbildning och forskning har inte förblivit opåverkade. År 2006 infördes följdriktigt i Högskolelagen (kapitel 1 paragraf 5) följande paragraf: *högskolorna skall i sin verksamhet främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd och rättvisa.*

När man som vi anser att miljödiskussionen är en mycket viktig dimension av samhällsutvecklingen kanske man kan tycka att dessa propåer om hållbarhet är bra eller åtminstone oförargliga. Är vi inte alla för hållbar utveckling? Uttrycket hållbar utveckling myntades 1987 av den så kallade Brundtlandkommissionen. I sin berömda definition säger kommissionen att hållbar utveckling är att tillgodose

dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov. Ett traditionellt utvecklingsbegrepp utvidgas därmed i viss mån genom att större hänsyn måste tas till miljön. Det kan betraktas som ett okontroversiellt begrepp som uttrycker vikten av såväl ekonomisk tillväxt som social välfärd och miljöhänsyn globalt och nationellt, det vill säga sådana aspekter som alltid läggs in i begreppet utveckling. Problemet är att en ekologisk tolkning av begreppet hållbar utveckling har vuxit sig så stark att ekonomisk och social utveckling ses som problem och som själva orsaken till att dagens utveckling är ohållbar. Enligt detta synsätt står ekonomisk tillväxt och ökad materiell välfärd i motsatsställning till miljömässig hållbarhet. Det anses inte längre hållbart att vara för att alla jordens människor kan ges lika möjligheter och rättigheter att skapa levnadsförhållanden åt sig själva liknande de som råder i västvärlden. Naturintressen ges högre värde än människans behov och önskningsar. Därmed är begreppet hållbar utveckling inte längre okontroversiellt. Ett berättigat miljöengagemang har kommit att dela säng med en utvecklingsfientlig ekologism. Detta tycker vi är illavarslande.

Över hela det politiska fältet talar man idag mycket om att mänskligheten måste »ställa om«; att vi alla måste förändra vår livsstil och våra samhällsmodeller för att de ska bli hållbara och att världens nuvarande utvecklingsväg är felaktig och förlegad. Vi menar också att förändring är viktig, rent av nödvändig. Problemet är att det ekologiska hållbarhetsperspektivet har drivit debatten bort från en diskussion om vad som behövs göras för att utvecklingsländerna ska kunna komma ikapp oss i den rika världen. Trots pläderingar för »omställning« verkar vi i den rika världen i praktiken mest för att utvecklingsländernas samhällen ska bevaras, för att samhällsstrukturer ska konserveras och naturen skyddas från människan. Det finns de som anser att det är genom att leva mer ekologiskt som vi kan utrota världsfattigdomen. Lägre tillväxt och mer produktion och konsumtion av ekologiska livsmedel framhålls ofta som solidaritetsaktioner med jordens fattiga. Dessvärre är detta en myt.

Utvecklingsländerna uppmanas att applicera ny så kallad grön teknologi. Det är givetvis bra. Framtidens samhällen kan inte ska-

pas utan ny och bättre teknologi. Men i ekologismens världsbild är inte ny teknik en lösning. När det idag existerar effektiv grön teknologi som minskar trycket på naturresurserna och reducerar oönskade utsläpp, exempelvis genmodifierade grödor, så föreskriver den ekologistiska hållbarhetsdoktrinen att afrikanska bönder ska undvika den. Hållbarhetsdiskussionen handlar därför mer om att undvika teknologiöverföring än att stödja förändringsprocesser. Istället ska vi i den rika världen handla mindre och vi vill att fattiga bönder i utvecklingsländerna ska förbli just bönder, helst ska de ägna sig åt självhushåll. Hur gärna man än önskar att en ekologisk samhällsordning ska kunna lägga grunden för ett bättre liv i de fattiga länderna så finns mycket lite som pekar på att så är fallet. Om världens länder verkligen ställer om till att bli ekologiska mönstersamhällen riskerar vi däremot att hamna i de livsmedelskriser, miljökriser och befolkningskriser som ekologismens företrädare felaktigt säger att vi redan befinner oss i.

Under senare år har vi vid flera tillfällen försökt visa farorna med detta synsätt. Vi har varit aktiva i debatten om utvecklingspolitiken som vi ansett varit lomhörd för den etablerade utvecklingsekonomiska kunskapen samtidigt som den blivit alltmer lyhörd för en ekologistisk hållbarhetsdoktrin. Vi har också oroats över hållbarhetsdebattens brister i logik och empirisk förankring och vi saknar tydliga framtidsvisioner hos ekologismens företrädare. Vi menar helt enkelt att det saknats en kritisk granskning av den idag så dominerande tolkningen av begreppet hållbar utveckling. Vi beslutade oss för att försöka ändra på detta förhållande, vilket resulterade i denna bok.

Ett syfte med denna bok är att visa att ekologismen inte har någon trovärdig lösning på de globala utvecklingsproblemen. Ett annat syfte är att visa hur det ekologiska samhälle kan se ut som vi uppmanas att sträva efter. Vilka konsekvenser får ett organiskt och närodlat nolltillväxtsamhälle; är ett sådant samhälle mer rättvist och mer välmående? Vi har också strävat efter att visa att det finns alternativ till ekologismen, processer i vilka ekonomisk utveckling, öppenhet och miljöhänsyn ömsesidigt förstärker varandra. Sådana utvecklingsprocesser sker inte automatiskt utan kräver också insatser.

Denna bok är skriven för dem som anser att det mänskliga samhället kan och bör förbättras och som kan vara eniga med oss i att vi i den rika världen inte bör sätta käppar i hjulen för den fattiga. Den är skriven för alla dem som är intresserade av global utveckling men ännu inte tycker sig veta allt de bör veta därom. Trots att vi haft som ambition att kritiskt belysa många av hållbarhetens centrala diskussioner kan en bok av detta slag inte vara heltäckande eller uttömmande. Vi måste motvilligt erkänna att vi inte kan allt. För intresserade studenter och andra har vi därför lagt upp en hemsida som gör det möjligt att med hjälp av Gapminders rörliga grafik själv studera tidsserier med råvarupriser, befolkning, tillväxt, fattigdom med mera (<http://www.ekh.lu.se/dummy>). På detta sätt kan nya frågor genereras och undersökas. Som läsaren kommer att upptäcka är referenslistan mycket omfattande trots att vi försökt vara restriktiva och undvika att överlasta framställningen med noter. Citat från engelska källor har vi själva översatt.

I skrivandet av denna bok har vi uppmuntrats av SNS. Det tackar vi för, i synnerhet Torgny Wadensjö och Gabriella Stjärnberg. Även de otaliga samtalen med forskarkollegor och studenter, själsfränder såväl som antagonister, har varit inspirerande. Några har varit skeptiska till detta projekt, men många har också sagt att det är på tiden att en granskning görs. Båda dessa reaktioner har varit stimulerande. För hjälp i forskningsarbetet och för kritisk granskning av tidigare utkast vill vi tacka: Mesfin Araya, Tobias Axelsson, Agneta Franssén, Örjan Hansson, Tommy Karlsson, Marian Radetzki, Tereisa Rindeffjäll, Hans Rosling och deltagare vid ett SNS-seminarium i mars 2010. Eventuella brister ansvarar vi naturligtvis själva för. Ett forskningsanslag från Jan Wallander och Tom Hedelius Stiftelse har tacksamt utnyttjats.

Lund i januari 2011

Martin Andersson Christer Gunnarsson